

Troels Schultz Larsen

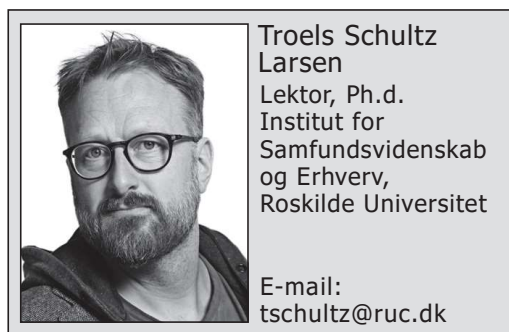
Parallelsamfundets sociologi

Hvad er et parallelsamfund? Og giver det mening sociologisk set at anvende begrebet i en dansk sammenhæng? I tysk sociologi har man over de sidste to årtier beskæftiget sig begrebsligt og empirisk med parallelsamfund og deres mulige fremkomst. I denne forskning findes flere konkrete definitioner af begrebet. Fælles for disse er, at de understreger de kollektive og institutionelle aspekter af begrebet. For at der kan tales om parallelsamfund, må der for det første være tale om en relativt homogen gruppe med en identitet konstrueret mere eller mindre i opposition til majoritetssamfundet. For det andet må der være tale om opbygning af en relativt udbredt institutionel parallelitet socialt, økonomisk, kulturelt etc., men ikke nødvendigvis bosætningsmæssigt. Det er således en udbredt misforståelse, at parallelsamfund nødvendigvis er stedsbundne. Empirisk er der udbredt enighed om, at de boligområder, der fremhæves i medierne og politisk ikke kan betragtes som parallelsamfund. Hertil er de for heterogene kulturelt, socialt, etnisk og religiøst og uden væsentlig institutionel parallelitet. Omvendt diskvalificerer det ikke parallelsamfunds-begrebet sociologisk set hverken i en tysk eller en dansk kontekst. Således bør vi i en dansk sammenhæng tage ved lære af den tyske forskning og afvise anvendelsen af begrebet parallelsamfund om de stigmatiserede almene boligområder, men samtidig åbne for en nuanceret empirisk sociologi, baseret på klart definerede begreber, om mulige parallelsamfund og deres eventuelle fremkomst.

Nøgleord: Parallelsamfund, Ghetto, Udsatte boligområder, Stigmatisering, Chicago-skolen.

Politikere og medier har i de sidste år talt meget om udbredelsen af parallelsamfund i Danmark. De omtaler parallelsamfund som faktisk eksisterende, og der iværksættes løbende tiltag, politikker og lovgivning, der skal modvirke dem. Tiltagene iværksættes uden nogen klare forståelser eller definitioner af, hvad der egentlig karakteriserer et parallelsamfund. Til eksempel skitseres det i parallelsamfundsredegørelsen fra 2019, at der ikke findes nogen: »*officiel eller entydig definition på et parallelsamfund.*« og videre, at der heller ikke eksisterer »*en entydig definition af, hvornår den enkelte person eller familie tilhører et parallelsamfund*« (Økonomi- og Indenrigsministeriet 2019:37). I forlængelse heraf stilles følgende retoriske spørgsmål, hvorpå der gives et tautologisk og ikke operationelt svar: »*Er det, når man sjældent omgås personer med dansk oprindelse? Skal man opføre sig på en bestemt måde, eller skal man have et bestemt livssyn? Det er et individuelt spørgsmål, om man føler et større tilhørsforhold til et parallelsamfund end resten af samfundet. Det handler om det enkelte individs selvopfattelse, identitet og værdigrundlag*« (Økonomi- og Indenrigsministeriet 2019:40-41, se også Økonomi- og Indenrigsministeriet 2018:8; Regeringen 2018).¹ Ikke desto mindre opereres der med en forståelse af parallelsamfund som: »*et samfund, som er fysisk eller mentalt isoleret og følger egne normer og regler, uden nogen nævneværdig kontakt til det danske samfund og uden ønske om at blive en del af det danske samfund.*« (Økonomi- og Indenrigsministeriet 2019:37). Men hvad en sådan forståelse vil sige i praksis står hen i det uvisse.² Trods disse uklarheder er begrebet allerede blevet en del af den eksisterende lovgivning. F.eks. hedder det i *Bekendtgørelse om fysisk forandring af hårde ghettoområder*, der omhandler den del af parallelsamfundspakken, hvor boligområder er kommet på listen over hårde ghettoområder (efter november 2021, omdannelsesområder), som skal reducere antallet af almene familieboliger til maksimalt 40 %, at »*ved transport-, bygnings- og boligministerens vurdering af en dispensationsansøgning [om at omdanne færre end 60 % af boligerne] lægges vægt på graden af parallelsamfund og boligområdets historik*« (BEK nr. 1354 af 27/11/2018 § 5, stk. 3).³ Det vil sige, at et uklart begreb kan være med til at afgøre, hvorvidt almene familieboliger skal omdannes og beboerne i yderste konsekvens tvangsforflyttes. Det stiller spørgsmål om, hvad et parallelsamfund overhovedet er, hvordan det kan defineres, og om det overhovedet giver mening sociologisk set at anvende begrebet i en dansk sammenhæng? Det er disse spørgsmål, der står i centrum for denne artikel.

Forskningsmæssigt går diskussionerne om udviklingen af parallelsamfund tilbage til slutningen af det 19. århundrede, i forbindelse med bl.a. den italienske immigration til USA. Den tidlige Chicago-skole interesserede sig ligeledes for spørgsmålet omkring parallelsamfund og etniske og religiøse enklaver. Mere nutidigt er det i hovedsagen inden for den tyske forskning, at begrebet er blevet diskuteret og gjort til genstand for teoretisk refleksion, empirisk analyse og begrebslig udvikling. Det er primært denne forskning, der tages udgangspunkt i her. Det giver for det første mulighed for at gøre en

tysksproget litteratur tilgængelig for et dansk publikum i en tid, der er domineret af en engelsksproget litteratur. Samtidig er den tyske samfundsmæssige kontekst på mange områder mere sammenlignelig med den danske end den amerikanske, hvor mange sociologiske begreber udvikles og eksporteres fra.

En anden væsentlig årsag til at tage udgangspunkt i den tyske forskning er, at den danske forskning på området er sparsom. Det er en række forskellige og beslægtede forskningsområder i Danmark og internationalt, som beskæftiger sig med samme overordnede problemstilling, og som i visse tilfælde er delvist overlappende med den tyske parallelsamfunds forskning. Det gælder til eksempel, uden at der er tale om en udtømmende liste, forskning i 'byens udstødte, ghettoer og territoriell stigmatisering' (Wacquant 1993; 2013 i dansk sammenhæng se f.eks. Schultz Larsen 2011; 2012; 2019; Jensen & Christensen 2012; Schultz Larsen og Delica 2019; Hansen 2021). Forskningen i forskellige subkulturer herunder unge etniske mænds fællesskaber eller 'gadekulturer', der bl.a. er relaterede til deres oplevelser af marginalisering, diskrimination og manglende anerkendelse og deres måder at håndtere disse oplevelser på (Klinker & Blide 2009; Larsen & Jensen 2014; Jensen 2018; Kalkan 2018; 2021). Det gælder også for forskningen i 'område-effekter', 'etnisk segregering', 'social kapital og social kontrol' (Winding 2007; Christensen 2013; Damm 2014; Andersen 2021).⁴ I tillæg til disse perspektiver findes også en stor mængde anvendt forskning og evalueringer af boligsociale indsatser, strategier og programmer mm. Fælles er, at denne forskning ikke direkte forholder sig til parallelsamfundsbegrebet. Det nærmeste en egentlig parallelsamfundsdiskussion uden for Tyskland i dag er formentlig den engelske forskning omkring etniske minoritetsgruppers mulige selv-isolation og selv-segregering [self-segregation]. Denne har flere lighedstræk med den tyske debat, og i begge tilfælde er der et stærkt fokus på muslimske minoriteter i særligt i kølvandet på 9/11. Næsten samtidig hermed var der en række optøjer i det nordlige England i 2001, der blev fulgt op af en række undersøgelseskommisioner centreret omkring begrebet 'parallel-lives' (Ouseley 2001; Denham 2001; Cantle 2002; 2004; Burgess et.al. 2004). Imidlertid bliver spørgsmålet om fremkomsten eller eksistensen af egentlige parallelsamfund stort set heller ikke berørt. Det gælder også i den tilsvarende akademiske

forskning (Simpson 2004; Phillips 2006; Hess 2008; Vertovec 2010; Herman & Jacobs 2015; Peucker & Ceylan 2017).

I det efterfølgende gennemgås den begrænsede danske forskning på området. Herefter skitseres kort den tidlige amerikanske parallelsamfundsforskning for at synliggøre det arvegods, den nyere tyske forskning bygger på. Artiklens hoveddel har fokus på den tyske forskning, forskellige definitioner af parallelsamfund og deres operationelle potentialer og udfordringer. Afslutningsvist diskuteres det, hvad vi i en dansk kontekst kan lære af denne forskning, og hvilke nye spørgsmål der åbnes op for.

Den danske forskning i parallelsamfund

I dansk sammenhæng har der ikke været forsket meget specifikt i parallelsamfundsbegrebet, dets mulige definition, eller om der findes faktisk eksisterende parallelsamfund. Omvendt er der over de seneste år fremkommet forskning, der berører begrebet på forskellig vis. Mest kendt i offentligheden er formentlig Anna Freieslebens ph.d.-afhandling fra 2016, der undersøger brugen af begrebet 'parallelsamfund' i medierne og politisk fra 1967 til 2016 (Freieslebens 2016). Men Freisleben afgrænser sig eksplicit fra at definere begrebet og undersøger heller ikke, hvorvidt der faktisk eksisterer parallelsamfund i Danmark. På samme måde har Kristina Simonsen (2016) lavet en diskursanalyse af regeringens ghetto-strategi fra 2010 (Regeringen 2010), og hvorledes denne anvendes i konstruktion af danskhed gennem den negative konstruktion af 'andethed' [Othering]. Herunder hvorledes den forstillede eksistens af parallelsamfund i sig selv bliver en udfordring for og af forestillingerne om national suverænitet og homogenitet (Simonsen 2016). Mia Fallov og Rasmus Birk (2021) undersøger, hvorledes ghetto- og parallelsamfundsbegrebet anvendes strategisk til på den ene side at producere konkrete, statistiske og styrbare [governable] sociale kategorier, men på den anden side også åbner op for en mobilisering og modstand fra neden, som det f.eks. kommer til udtryk i den sociale bevægelse Almen modstand. Martin Frandsen og Jesper Hansen (2020) undersøger den historiske og politiske tilblivelse af parallelsamfundspakken fra 2018, mens Gunvor Christensen (2020) undersøger den diagnose, der stilles i parallelsamfundspakken, og hvorledes den vil påvirke de udsatte boligområder med afsæt i, hvad eksisterende forskningen tilsiger. Fælles for alle disse undersøgelser er, som nævnt, at de ikke berører selve begrebet som sådan.

Lidt mere direkte, men stadig uden at tackle parallelsamfundsbegrebet frontalt har Troels Schultz Larsen og Kristian Nagel Delica sammen og hver for sig arbejdet med empiriske undersøgelser af ghettoer og territoriell stigmatisering. Schultz Larsen har med udgangspunkt i empiriske undersøgelser dels afvist, at der findes 'ghettoer' i en dansk sammenhæng (Schultz Larsen 2011). Samtidig har Schultz Larsen i flere omgange argumenteret for, at koncentration af mennesker fra bunden af det sociale hierarki, der har foregået si-

den tresserne i dele af den almenyttige sektor, bedst forklares gennem en række (bolig)økonomiske koncentrationsmekanismer, særligt former for boligstøtte, der tilgodeser ejeboligsektoren og højtlønnede, i kombination med de sidste årtiers mediemæssige og politiske stigmatisering af etniske minoriteter og de almene boligområder (Schultz Larsen 2012; 2014; 2018; 2019). Segregeringen er her med andre ord i højere grad resultatet af politiske prioriteringer og kampe om byens indretning og fordelingen af samfundets ressourcer og en mere eller mindre bevidst laden stå til (forsømmelse) i forhold til at tage sig af de negative og utilsigtede konsekvenser af den førte boligpolitik end resultaterne af etniske minoriteters eller økonomiske set svage gruppers forskellige boligpræferencer (Schultz Larsen 2014; 2018; 2019; Delica & Schultz Larsen 2021). Schultz Larsen og Delica påpeger endvidere de stigmatiserende og kontraproduktive konsekvenser ved ghetto-, men også parallelsamfundsbegrebet i en dansk kontekst, men definerer det heller ikke eksplicit (Delica & Schultz Larsen 2020; Schultz Larsen & Delica 2019; 2021).

En af de få, der direkte forholder sig til spørgsmålet om eksistensen af parallelsamfund i Danmark, er Mustafa Hussain (2014). Han undersøger forskellige dimensioner af muslimers integration og samkvem med danskere på Nørrebro. Gennem en survey og fokusgrupper undersøges de muslimske borgeres sociale, kulturelle og økonomiske integration og deltagelse i samfundet. På den baggrund afviser Hussain, at der skulle være tendenser til dannelsen af muslimske parallelsamfund på Nørrebro. Hertil er den muslimske befolkningsgruppe for heterogen etnisk og sprogligt, fordelt på en række forskellige muslimske retninger og med relativ udbredt kontakt med det omgivende samfund og majoritetsbefolkningen (Hussain 2014). Imidlertid giver Hussain ikke en konkret definition af begrebet, men lader det implicit være et spørgsmål om den givne populations homogenitet, interaktion med majoritetsbefolkningen og økonomiske integration.

En, der har bidraget til dansk boligforskning gennem flere årtier, er professor Hans Skifter Andersen, der i flere omgange har undersøgt etniske minoriteters flyttemønstre og segregering (se bl.a. 2003; 2006a; b; c; 2007; 2015a,b; 2019; 2020; 2021). Han påpeger, at parallelsamfund er et forfejlet begreb i en dansk kontekst (2017; 2020; 2021). Dette, da forskningen ifølge Andersen siden halvfemserne sammenfattende viser, at de almene boligområder, hvor mange etniske minoriteter bor, på den lange bane må ansues som »en station på vejen i deres [de etniske minoriteters] integration i det danske samfund« (Andersen 2020). Samtidig med at »Indvanderne bliver desuden ikke arbejdsløse af at bo i multietniske byområder. [men at] De etniske minoriteter bor oftest i udsatte boligområder, fordi de er arbejdsløse, og mange flytter væk, når de får fast arbejde« (Andersen 2020). Med andre ord er spørgsmålet om koncentrationen af etniske minoriteter i bestemte boligområder ifølge Andersen relateret til tre hovedfaktorer. A) De etniske minoriteters økonomiske og sociale ressourcer – indkomst, beskæftigelse, uddannelse og sociale netværk B) Boligmarkedets strukturer

– det vil sige finansieringsmuligheder, boligsammensætning og udbud og efterspørgsel/antal af ledige boliger/adgang til information om boliger, prisstruktur mm. samt C) I nogen udstrækning diskrimination, særligt ifht. privat udlejning. Eller sagt på en anden måde: De etniske minoriteters bosætningsmuligheder er først og fremmest resultatet af de objektive betingelser for at kunne flytte og kun i mindre omfang af forskellige former for præferencer. På denne baggrund argumenterer Andersen for, at grundantagelserne i parallelsamfundspakken om, at koncentrationen af etniske minoriteter i bestemte boligområder hovedsageligt skyldes minoriteternes ønsker om at isolere sig fra sig det danske samfund og dyrke særlige værdier, er uden forskningsmæssig dokumentation (Andersen 2020:63; 2021:181). Omvendt er det slående, at Andersen ikke selv foretager en definition af begrebet.

Endelig findes der enkelte korte diskussioner med afsæt i en konkret definition af begrebet. Dels afrapporteringen af forsknings- og udviklingsprojektet 'Daginstitutioner i udsatte boligområder' (Jensen et.al. 2015). Her karakteriseres et parallelsamfund – med tydelige paralleller til den tyske forskning – som værende: kulturelt, religiøst og etnisk homogene, med en næsten fuldstændig genspejling af majoritetssamfundets institutioner og på den måde samtidig også en vidtgående opdeling i livsverden, civilsamfund og økonomi. Jensen et.al. afviser, at en sådan opdeling og institutionel genspejling skulle forekomme i de danske udsatte boligområder og hermed også eksistensen af parallelsamfund i Danmark. Afrapporteringen går dog ikke ind i en nærmere empirisk undersøgelse af dette (Jensen et.al. 2015:18). På samme måde anvender Brian Jacobsen (2018), med henvisning til den tyske historiker Klaus Bade (se nedenfor), næsten samme definition af parallelsamfund i en kronik i Ræson. Her argumenterer Jacobsen dels for det problematiske i regeringens mangelfulde definition af begrebet, dels for, at de variable og metoder, der anvendes i regeringens parallelsamfundsrapporter og udredninger, ikke er valide og ikke kan give svar på de spørgsmål, der stilles. Endelig pointerer Jacobsen, at der ikke til hans viden findes nogen empirisk forskning om parallelsamfund i Danmark, og at vi hermed i realiteten ikke kan sige, hvorvidt de findes eller ej, men at med udgangspunkt i Bades definition er det højest utænkeligt (Ibid.).

Som denne korte gennemgang viser, er der kun begrænset forskning, der beskæftiger sig direkte med parallelsamfundsbegrebet, og ingen forskning, der med afsæt i en egentlig definition af begrebet empirisk undersøger, hvorvidt der eksisterer eller er ved at opstå parallelsamfund i Danmark. Når dette er tilfældet, skyldes det formentlig en kombination af flere faktorer. Dels har der helt fra den tidlige danske områdeforskning fra slutningen af halvfjerdserne og frem været en vis berøringsangst over for anvendelsen af potentielt stigmatiserende begreber (Schultz Larsen 2017; Jørgensen 1982). Dels er begrebet ifølge Freisleben (2016) og Jacobsen (2018) i en dansk sammenhæng udsprunget af politiske diskussioner og mediedebatter, ikke af

forskning. I forlængelse heraf så har den danske forskning løbende undersøgt en lang række af de mekanismer, der er forklaringsbærende for, hvor og hvordan forskellige sociale grupper bosætter sig over tid. Herunder også etniske minoriteters bosætningsmønstre, integration, samfundsmæssige, politiske, kulturelle deltagelse etc. Hertil er der også en ikke ubetydelig dansk forskning i etniske minoriteters hverdagsliv og fritidsaktiviteter m.m. såvel som i naboskab og hverdagsliv i stigmatiserede boligområder. Disse studier giver ikke umiddelbart anledning til at antage eksistensen eller den snarlige fremkomst af parallelsamfund i en dansk kontekst.

Arven fra Chicago-skolen

I USA går de forskningsmæssige diskussioner omkring eksistensen af parallelsamfund og konsekvenserne af disse tilbage til slutningen af 1880'erne (Schuyler 1889; Castiglione 1905; Foerster 1919). På dette tidspunkt opstod en stigende opmærksomhed på, og bekymring over, den stigende migration fra særligt Syditalien.⁵ Immigranternes bosætningsmønstre, levekår, sociale integration og ikke mindst udviklingen af såkaldte *communities*, eller etniske enklaver [ethnic clusters], og disses rolle i organiseringen af det sociale liv blandt 'de nye amerikanere' blev også centrale spørgsmål for den tidlige Chicago-skole. Her blev der udover italienere og andre europæiske immigranter også set på den store interne migration af sorte fra sydstaterne til de store industribyer i det nordøstlige USA (Dubois 1901; Addams 1905; 1912; Comstock 1912; Norton 1913; Haynes 1913; Walker 1915; Park 1915; Thomas og Znaniecki 1920; Park et.al. 1925; Wirth 1928).⁶ I deres diskussion af de etniske enklaver fremhæves det, hvordan disse var karakteriserede af grupper af migranter med en mere eller mindre stærk samhørighed, der kom til udtryk i en rumlig tæthed, såvel som i separate sociale institutioner og en udbredt social kontrol med gruppens værdier og normer, ligesom de for en dels vedkommende kunne være relativt isolerede fra det omgivende samfund (Park et.al. 1925: 191). Her udvikles en forståelse af de etniske enklavers kobling til de forskellige etniske gruppers migrationsstrømme. Det gælder både ved deres fremkomst og langsomme erosion ved migrationsstrømmens aftrapning eller ophør. Herved anlægges en forståelse af etniske enklaver som midlertidige både i rumlig og social forstand. Et centralt aspekt i dette perspektiv er, at mange migranter frivilligt søger mod de etniske enklaver, for sikkerhed, netværk, beskæftigelsesmuligheder m.m. Men efterhånden som deres sociale mulighedsrum udvides diffunderer de ud i det omgivende samfund, til de er fuldt assimilerede (Park et.al. 1925:9-11; 56; 159). I dette perspektiv får de etniske enklaver hermed en positiv funktion som integrationsbrohoveder for migranternes efterfølgende samfundsmæssige assimilation. Omvendt var de tidlige Chicago-sociologer ikke blinde for de udfordringer, de etniske-enklaver kunne udgøre i de tilfælde, hvor migrationsprocesserne og reetableringen i de nye byer svækkede de sociale institutioner, de traditionelle normer og den

sociale kontrol. En af konsekvenserne var, ifølge Chicago-skolen, en *dis-organisation* af det sociale liv med øget afvigende adfærd og kriminalitet til følge (Park et al. 1925: 108, 150). Men allerede i sin samtid fik Chicago-skolen kritik netop for dis-organisationsbegrebet og dets implicite normative og moralske fundament (Harnneez 1969; Zukin 1980; Walton 1981; 1993; Logan & Molotch 1987). Tilbage står imidlertid sammenkædningerne mellem migranter, etnisk enklaver, dis-organisation og middelklassens frygt for fremkomsten af en urban »underklasse« som et centralt arvegods, der sidenhen løbende er blevet reaktiveret i mange forskellige sammenhænge (Wacquant 2022).

I halvtredserne og begyndelsen af tresserne blev problemstillingerne taget op igen i forbindelse med den puertoricanske migration til USA (jf. Wright Mills et al 1950; Lewis 1966). For at imødekomme kritikken blev Chicago-forståelsen af enklaver som en del af storbyorganismen sammentænkt med den Parsons-inspirerede funktionalismes fokus på institutionernes betydning. Herved kommer en given etnisk enklaves institutioner og dens homogenitet og ressourcer til at stå i centrum for analysen af gruppens funktionelle og sociale integration, i modsætning til spørgsmålet om gruppens værdi- og normmæssige (dis-)organisation. I dette perspektiv betyder større etnisk homogenitet og færre økonomiske ressourcer – det vil sige lav funktionel og social integration – øget sandsynlighed for, at der udvikles parallelle samfundsmæssige institutioner, der på den ene side understøtter enklaven og dens individer, men som samtidig sinker enklavens sociale og funktionelle assimilation i det omgivende samfund (Breton 1964; Suttles 1968). Med denne logik bliver centrale elementer i karakteristikken af et parallelsamfund: omfanget, karakteren og graden af parallelle samfundsmæssige institutioner og deres kapacitet til at sikre gruppens adgang til de ressourcer, der er nødvendige for dens sociale reproduktion og for at understøtte hverdagslivet i bredere forstand. På denne måde åbner denne 'funktionelle Chicago-skole' op for et mere nuanceret syn på de etniske enklaver samtidig med fastholdelsen af deres potentielt positive karakteristika.⁷

I slut tresserne og op i halvfjerderne blev kritikken af Chicago-skolen, også de nyere varianter af denne, intensiveret af den nye urbane sociologi og den kritiske geografi anført af Manuel Castells (1975[1968]), Henri Lefebvre (1991[1968]), Ulf Hannerz (1969) og David Harvey (1973).⁸ Centralt for kritikkerne var Chicago-skolens forståelse af 'stedets betydning'. Denne var baseret på en forestilling om, at social konkurrence om byens knappe ressourcer er naturgiven. Hvorved forskellige sociale grupper søger at udfyldes deres funktion og rolle i byorganismen i deres 'naturlige områder', mere eller mindre svarende til deres 'konkurrenceevne' på samme måde som arter i planteverdenen (Wirth 1928: 284-285). Herved fremkommer en sociologi uden et magtbegreb, som forveksler socialhistorie og sociale kampe om byen og adgang til ressourcer og muligheder med 'naturhistorie' (Zukin 1980; 2011; Logan & Molotch 1987; Walton 1981; 1993; Castells 2002; Wacquant 2012; 2022). Samti-

dig blev Chicago-skolen kritiseret for at gøre den dominerende bykultur – lidt forsimplet forstået som hvid protestantisk middelklasse – til den normative målestok for social og samfundsmæssig integration, hvorfor afvigelser herfra blev begrebsliggjort som grader af *social disorganisation* og socialafvigelse (Castells 2002; Zukin 1980; 2011). Kritikken fik ikke communityforskningen til at forsvinde, men den blev kraftigt nedtonet til fordel for studier af byens politiske økonomi inspireret af den nye urbane sociologi.

Fra slut-firserne og begyndelse af halvfemserne med fremkomsten af en avanceret marginalisering opstod der fornyet interesse for Chicago-skolen såvel som for community-forskningen (Wacquant 1996; 2013; 2022; Amin 2005; Atkinson & Carmichael 2007; Schultz Larsen 2017; 2018).⁹ I en europæisk kontekst kom den amerikansk-inspirerede forskning til at fokusere særligt på 'område-effekter' og beboersammensætningen eller 'det sociale mix' (Slater 2021). I den politiske og offentlige debat i Danmark blev disse perspektiver linket til spørgsmålet omkring fremkomsten af ghettoer. Mens den i Tyskland tidligt kom til at handle om den mulige fremkomst af parallelsamfund. Her ved blev parallelsamfundsbegrebet udgangspunkt for en mere systematisk forskning. I særdeleshed har den tyske forskning, kritikken til trods, trukket på den funktionalistiske og institutionelt orienterede Chicago-inspirerede communityforskning, som det vil blive skitseret nedenfor.

Den tyske forskning i parallelsamfund

I reglen stadfæstes den tyske parallelsamfundsdiskussions begyndelse til et interview fra 1996 i *Die Zeit* med den tyske Sociolog Wilhelm Heitmeyer. På baggrund af en undersøgelse af religiøs radikaliserings blandt unge tyrkiske mænd udtrykte Heitmeyer en bekymring for den potentielle fremkomst af lukkede religiøse 'parallelsamfund' i udkanten af majoritetssamfundet: »*dass religiös-politische Gruppen eine schwer durchschaubare, Parallelgesellschaft am Rande der Mehrheitsgesellschaft aufbauen könnten*« (Heitmeyer 1996).¹⁰ Heitmeyer siger imidlertid ikke noget om en mere generel fremkomst af parallelsamfund i Tyskland, men udtrykker bekymring omkring den religiøse radikaliserings af en mindre gruppe yngre mænd, og hvad denne vil kunne få af betydning i fremtiden. Noget, der gentages i undersøgelsesrapporten, der advarer mod en mulig udvikling hvor et af-traditionaliseret, sekulariseret og funktionelt differentieret (majoritets)samfund konfronteres af re-traditionaliserede, religiøs-politiske mindretalsgrupper, der søger at udvikle parallelsamfund (Heitmeyer, et.al. 1997:192).¹¹

Det er imidlertid først efter 11. september 2001, terrorangrebene i Madrid (2004) og London (2005), at begrebet begynder at vinde bredere anvendelse, særligt i medierne, men også politisk (Halm & Sauer 2006b; Worbs 2007; Reinhardt 2020). Her bliver begrebet tæt knyttet til diskussionerne omkring muslimsk indvandring til Europa og mulige fundamentalistiske og eller terrorismæssige trusler fra islam (Worbs 2007). I Tyskland er det særligt tyrkerne,

men også andre minoriteter fra muslimske lande, der mistænkes for at danne parallelsamfund og fremhæves i den offentlige debat som om ikke farlige, så som nogen, der udfordrer den samfundsmæssige sammenhængskraft (Caglar 1995; 2001; Gaitanides, 2001; Luft 2002, 2006; Drever 2004; Pfahl-Traughber 2005; Micus & Walter 2006; Nowak 2006; Worbs 2007; Bade 2007; Eksner 2013; Heesen 2019; Reinhardt 2020). Samtidig bliver begrebet også kædet sammen med antagelsen om de multikulturelle samfunds (eller ideologien om disses) fiasko (Luft 2002; 2006; Kandel 2004; Heesen 2019; Reinhardt 2020). Hvor eksistensen af parallelsamfund – faktiske eller forestillede – bliver taget som et udtryk for minoritetsgruppens manglende integration og anerkendelse af værdierne og normerne i majoritetssamfundet og på denne måde også et politisk-moralsk spørgsmål om deres grundlæggende loyalitet og solidaritet (Caglar 2001; Vertovec 2010; Heesen 2019; Reinhardt 2020). I dette perspektiv kan fremkomsten af parallelsamfundsbegrebet anskues som en reaktivering af arvegodset fra den tidlige Chicago-skole omkring de mulige sammenhænge mellem koncentrationen af migranter i specifikke byområder, dis-organisation, manglende integration/assimilation og frygten for fremkomsten af en farlig urban »underklasse«.

Videnskabelige definitioner af parallelsamfund

I de tyske forskningsmiljøer var der imidlertid relativt tidligt enighed omkring, at parallelsamfundsbegrebet i udgangspunktet grundlæggende var uklart og indholdsløst (Worbs 2007:8-9; Hüttermann 2010:34; Fuhse 2014:191). På den baggrund gav både politologen Thomas Meyer (2002) og migrationshistorikeren Klaus Bade (2004; 2006; 2007) deres bud på en konsistent forskningsmæssig definition af begrebet. Når der fokuseres på Meyer og Bade er det, fordi disse har været centrale i de efterfølgende diskussioner.¹² Senere har konfliktforskeren Jürg Hüttermann (2010) søgt at nuancere debatten ved at give et bud på, hvilke betingelser der skal være til stede i et samfund for, at der i det hele taget kan udvikles parallelsamfund.

Ser vi på de to definitioner, er de på mange områder overlappende. Samtidig ses også inspirationen fra 'den funktionelle' Chicago-skole med dens fokus på sociale funktioner og institutioner, der er nødvendige for se samfund eller en gruppes eksistens, det gælder både Meyer (2002: 196) og Bade (2004; 2007:35), der begge betegner parallelsamfund som værende definerede af en:

1. Etno-kulturelt eller kulturelt-religiøs homogen population/identitet
2. Frivillig og bevidst social tilbagetrækning og isolation fra majoritetssamfundet også i hverdagslivet
3. Omfattende økonomisk parallelitet og adskillelse fra majoritetssamfundet
4. Institutionel duplikering af samfundsmæssige institutioner

Omvendt ser de forskelligt på, hvorvidt parallelsamfund også klassemæssigt er homogene. Bade berører ikke direkte dette spørgsmål, mens Meyer skitserer, hvorledes dette kan være tilfældet, men ikke er en nødvendighed for et parallelsamfund. Men det må forventes, at der også inden for parallelsamfund enten er eller vil udvikle sig former for social stratifikation (Meyer 2002: 196). Endelig er de uenige, ift. hvorvidt parallelsamfund er defineret af en rumlig tilbagetrækning, eller om en koncentration i specifikke områder er en betingelse. Bade tager dette aspekt for givet, men angiver ikke eksplicit, hvorfor dette skulle være en nødvendighed. Omvendt påpeger Meyer, at det kan forekomme, men at det ikke er et definatorisk kendetegn ved parallelsamfund (ibid.). Med Meyers afvisning af en rumlig koncentration som definatorisk kendetegn åbnes op for en væsentlig mere nuanceret analyse, der også vil kunne indfange transnationale eller transurbane parallelsamfunds-dannelser. Det er dog ikke perspektiver, der forfølges af hverken Bade eller Meyer.

Vender vi tilbage til de punkter, som Bade og Meyer er enige om, er de to første relativt enkle. For at noget kan defineres som et parallelsamfund, kræver det en relativt homogen population, kulturelt og identitetsmæssigt, og at denne frivilligt trækker sig fra kommunikation og interaktion med det omgivende samfund. Mere kompliceret bliver det imidlertid med de følgende to punkter omkring økonomisk adskillelse og institutionel duplikering. Hvad det vil sige i praksis, udfolder byforskeren Hartmut Häußermann (2007). Økonomisk adskillelse vil sige dannelsen af en parallel realøkonomi, der i praksis forsyner indbyggerne i det givne parallelsamfund med relevante forbrugsvarer og private serviceydelser som indkøbsmuligheder, banker, bedemandsforretninger, caféer og spisesteder m.m. Endelig vil en parallel realøkonomi også indbefatte beskæftigelse, jobs og i yderste instans egen vareproduktion, omend dette ikke nødvendigvis er afgørende (Häußermann 2007:460). Hermed er der tale om en grad af parallelitet, der synes at være vanskelig i moderne velfærdsstater, der er karakteriseret af høj funktionel differentiering og deraf følgende funktionel gensidig afhængighed og integration. Ikke mindst i de nordiske velfærdsstater, hvor der er tale om en betydelig offentlig sektor, der udgør en væsentlig del af den samfundsmæssige realøkonomi og er tilstedeværende i langt de fleste sociale sfærer.

Mindre kompliceret bliver det ikke, hvis vi vender os mod spørgsmålet omkring institutionel duplikation af majoritetssamfundsinstitutioner i parallelsamfundet. Det betyder i praksis, at hele den sociale infrastruktur reproduceres med egne sundheds- og uddannelsessystemer og sociale tjenester under kontrol eller ledelse af parallelsamfundet eller dets repræsentanter. Med duplikation skal der ikke forstås, at parallelsamfundet indretter sig på samme måde som majoritetssamfundet, men derimod, at et parallelsamfund nødvendigvis må have de institutioner, der kræves for at opretholde og reproducere dette samfund, herunder at et parallelsamfund naturligvis også står i relation til det omgivende samfund og responderer på dette og dets krav og fordrin-

ger. Udover den social infrastruktur kræves det også, at et parallelsamfund har egne politiske institutioner og organisationer, ligesom det kræves, at der forefindes egen kulturelle og rekreative institutioner som medier, sportsfaciliteter og kulturliv mv. (Häußermann 2007:461). Endelig som et femte element påpeger Häußermann nødvendigheden af separate regulative og juridiske institutioner, der erstatter de omgivende majoritetssamfundsinstitutioner, og som samtidig giver incitamenter for parallelsamfundets population til ikke at trække på de almindelige institutioner i tilfælde af konflikter (Ibid).

Med andre ord kræver en sådan definition af parallelsamfundsbegrebet ikke bare, at der er tale om en homogen population og en frivillig tilbagetrækning fra majoritets samfundet, men også eksistensen af omfattende og gennemgribende institutionelle strukturer, der kan oppebære, og understøtte parallelsamfundet og sikre dets reproduktion. På denne baggrund og trods forskellene i deres definitioner afviser Meyer, Bade og Häußermann eksistensen af parallelsamfund i Tyskland i begrebets egentlige forstand, Meyer påpeger dog, at teoretisk er der ansatser til disse, men at det vil kræve konkrete empiriske analyser at fastslå, hvorvidt det konkret er tilfældet (Meyer 2002; Bade 2004; 2007; Häußermann 2007).

Der er imidlertid flere, der har påpeget, at disse definitioner sætter barren meget højt, samtidig med at de alene definerer, hvad der kan betegnes som endemålet i flydende proces henimod fremkomsten af egentlige parallelsamfund (Luft 2006; Halm & Sauer 2006a,b; Worbs 2007). Hermed kritiseres de for ikke at kunne indfange situationer, hvor der er risiko for, at parallelsamfund vil kunne opstå, eller hvor de er under udvikling (Worbs 2007; Hüttelmann 2010; Fuhse 2014).¹³ For det andet kan de med en vis ret kritiseres for deres Chicago-skole-arvegods, både hvad angår deres funktionelle perspektiv, som i kombination med deres fokus på det institutionelle og den frivillige sociale tilbagetrækning negligerer samspillet mellem parallel- og majoritetssamfund ved alene at se på minoritetssamfundet. Hvorved de i lighed med Chicago-skolen ender i en position med et reelt fraværende magt- og ulighedsperspektiv.

Dynamiske perspektiver på analysen af parallelsamfund og deres fremkomst

Uden at give køb på Meyer og Bades vigtige bidrag omkring betydningen af homogenitet og det institutionelle søger Hüttermann (2010) at udvikle et mere dynamisk perspektiv på analysen af parallelsamfund og deres fremkomst. Dette gøres med afsæt i Heitmeyer og Esser ud fra et konfliktteoretisk og relationelt perspektiv, inspireret af Norbert Elias figurationssociologi (Hüttermann 2010: 33-34, 46ff). Med afsæt i en diskussion af Bassam Tibi (2000) og Dieter Oberndörfers (2000) anvendelse af parallelsamfundsbegrebets som et udtryk for livsstile – Oberndörfer begrundet sin afvisning af begrebet med, at parallelsamfund ikke noget særligt for migrantgrupper, idet alle grupper historisk set har udviklet deres egne liveverdner, det være sig »arbejdere, bønder,

håndværkere, videnskabsmænd, protestanter eller katolikker» (Oberndörfer 2000: 7 fra Hüttermann 2010: 34) – påpeger Hüttermann, at en sådan forståelse helt udvander begrebet og netop ser bort fra dets institutionelle aspekter, hvorfor parallelsamfund ikke bør forveksles med livsstilsmæssige forskelle, desuagtet om de bunder i fælles levkår. En kritik, han i øvrigt deler med Meyer (2002:197). I forlængelse heraf påpeger Hüttermann, at parallelsamfund heller ikke er noget, som minoriteter automatisk søger at udvikle på baggrund af en iboende kulturel eller religiøs kode, men noget, der konstitueres i relationen mellem majoritets- og minoritetgrupper (Hüttermann 2010: 34). På samme måde er parallelsamfund ikke noget, der opstår naturligt eller som konsekvens af et samfunds funktionelle differentiering. Udviklingen af parallelsamfund kræver ifølge Hüttermann, at ledende aktører eller elitefraktioner både fra majoritetssamfundet og minoritetsgrupper har en interesse i og aktivt søger at producere en segregering mellem dem. Dette typisk for at befæste deres position i majoritets- og minoritetsgrupperne (Hüttermann 2010:34-35). Samtidig påpeger Hüttermann, at der skal være en række sammenhængende samfundsmæssige karakteristika til stede som betingelser for udviklingen af parallelsamfund. Idet disse er konstituerende betingelser for udviklingen af parallelsamfund, argumenterer Hüttermann for, at de også kan anvendes som mulige indikatorer på forekomsten af parallelsamfund. Konkret peger Hüttermann på syv karakteristika (Hüttermann 2010:35):

- At sociale forskelle og uligheder forklares og begrundes med *kulturelle forskelle* som fænomen og forklaringsmodel af aktører fra majoritets- såvel som minoritetssamfundet.
- At der ses en overgang fra funktionel segregering til *strukturel segregering* af specifikke sociale grupper. Mao. at den sociale og rumlige opdeling mellem forskellige grupper i mindre grad kan relateres til deres økonomiske ressourcer, sociale netværker, kulturelle kapital, men i stigende omfang er baseret på strukturel marginalisering og eksklusion med afsæt i race/etnicitet, religion e.l.
- At der opstår *politiske processer*, der eksplicit tager sigte på at udpege og definere majoritets- såvel som minoritetssamfund.
- At der forekommer en gensidig og aktiv (*selv-*)*etnificering* (identificering) blandt samfundets sociale grupper.
- At nye såvel som gamle *religiøse/etniske organisationer* reorienterer sig mod isolation og gensidig udelukkelse.
- At etniske/religiøse grupper gennem akkumulationen af økonomisk kapital og *-magt* søger at pådutte/påtvinge markedet etniske eller religiøse standarder f.eks. halal-slagtning eller religiøs mærkning af produkter m.m.
- At der forekommer en praktisk og konkret *etnificering af retssamfundet* og/eller fremkomsten af *de facto* parallelle juridiske systemer for minoritetsgrupper med en relativ institutionel uafhængighed.

I denne forstand stiller Hüttermann et klassisk sociologisk spørgsmål ved, med inspiration fra Elias såvel som Weber, at opstille kriterierne for, hvad der skal til for at skabe en social gruppe. Men i modsætning til Weber, der anså fælles klasse- og/eller statusmæssige forudsætninger eller interesser som afsættet for formationen af sociale grupper (Weber 1978:306-307), peger Hüttermann på nødvendigheden af, at der tillige findes en række gensidige symbolske og praktiske grænsedragninger, som Elias også vægter (Hüttermann 2010: 58-59, jf. Elias og Scotson 1994: 65-70). Med det udgangspunkt kræver formationen af parallelsamfund som nævnt en række processer, der involverer majoritets- såvel som minoritetsgrupperne, samt at ledende aktører fra disse aktivt sigter på at udskille en given gruppe som noget særegent inden for en række forskellige samfundsmæssige sammenhænge: kulturelt, i det fysiske rum, politisk, etnisk, religiøst, økonomisk, og juridisk etc. På denne måde adskiller Hüttermanns relationelle tilgang til begrebet sig fra Meyer og Bades mere institutionelle tilgang. Dette dels ved både at inddrage processuelle, strukturelle og aktør-orienterede faktorer ind i analysen i tillæg til institutionelle faktorer, som Meyer og Bade tager udgangspunkt i. Dels ved at åbne for empiriske undersøgelser af, hvorvidt der overhovedet er de nødvendige betingelser til stede inden for de forskellige samfundsmæssige sfærer for udviklingen af parallelsamfund. Styrken ved denne begrebsliggørelse er ifølge Hüttermann, at den for det første afviser simplificerede og politisk informerede spekulationer omkring, at ikke fuldt assimilerede boligområder skulle udgøre parallelsamfund, men samtidig anerkender muligheden for udviklingen og eksistensen af parallelsamfund (Hüttermann 2010:36). For det andet, i forlængelse af det foregående, afvises det, at stedsbundethed eller rumlig koncentration er en nødvendig forudsætning for eksistensen eller udviklingen af parallelsamfund. Tværtimod understreges det, at parallelsamfund ofte vil være orienterede mod nationale såvel som globale forhold. Det afgørende for fremkomsten af parallelsamfund er, hvorvidt der kan tales om en relativt homogen social gruppe (Hüttermann 2010:33-34). For det tredje på denne baggrund udfordres spørgsmålet omkring, hvad der udgør en homogen population/identitet – der også var et afgørende kriterium hos Meyer og Bade. Her understreger Hüttermann, at en homogen gruppe ikke er en given faktor (f.eks. defineret af statsborgerskab, religion, adresse), men tværtimod er produktet af en relationel produktionsproces og noget, der løbende skal produceres og reproducere med deltagelse fra majoritets- såvel som minoritetsgrupper (Ibid.). Dette omfatter gensidige 'dem og os'-kategoriseringer fra minoritets- og majoritetssamfundet, der kan udgøre et fundament for produktionen af en parallel gruppeidentitetsdannelse. Endelig er det en styrke ved denne tilgang, at den netop ikke rummer en implicit normativitet i spørgsmålet om, hvorvidt parallelsamfund har eventuelle negative eller positive samfundsmæssige effekter, men stadig inddrager mulighederne for, at f.eks. social kontrol eller diskrimination kan spille en rolle i disse processer. Herved åbnes op for, at der ikke nødvendigvis er tale om frivillig tilba-

getrækning fra majoritetssamfundet for det enkelte medlem af et (potentielt) parallelsamfund, men at social tilbagetrækning også kan være ufrivillig og på en og samme tid bunde i interne såvel som eksterne faktorer. I dette lys kan social tilbagetrækning også være resultatet af oplevelsen af manglende anerkendelse eller diskrimination fra majoritetssamfundets side eller udpræget social kontrol fra minoritetssamfundets side. Det er således centralt at belyse spørgsmålet om, hvilke sammensatte faktorer og mekanismer der kan forklare en konkret social tilbagetrækning. Herved spiller et relationelt sociologisk magtbegreb en central rolle i denne tilgang i modsætning til Meyer og Bade.

Den empiriske forskning i parallelsamfund i Tyskland

Ser vi på den empiriske forskning, har denne underbygget, at når det kommer til parallelsamfund i ordets videnskabelige forstand, det vil sige sig i forhold til spørgsmålene omkring gruppemæssig homogenitet, social-, økonomisk- og hverdagslig adskillelse, alternative norm- og værdisystemer, adskilte og selvregulerende institutioner, så forefindes disse ikke i Tyskland i dag (Drever 2004: 1432-1435; Kandel 2004: 10; Halm & Sauer 2006a: 90f; Worbs 2007: 24; Bade 2007: 35; Bukow et al. 2007: 16f; Häußermann 2007: 466; Heesen 2019: 39). Samtidig viser forskningen, at etnisk segregering i byerne ikke i sig selv er en hindring for kontakt med majoritetsbefolkningen. At beboerne i etnisk set segregerede boligområder umiddelbart ikke forbliver mere knyttet til deres oprindelseskultur end beboerne i andre kvarterer, samt at migranter, flygtningen og efterkommere ikke frivilligt og permanent foretrækker at bo i forsømte boligområder, men snarere flytter væk i løbet af deres integration. Dog er der forskning, der peger på, at etniske minoriteter, der bor i etnisk set segregerede områder, har sværere ved at tilegne sig det nationale sprog end dem, der overvejende bor sammen med lokalbefolkningen (Drever 2004; Worbs 2007; Häußermann 2007). Ikke desto mindre, bliver det eksplicit slået fast, at »udsatte« og stigmatiserede boligområder med en overvægt af etniske minoriteter ikke kan betegnes som parallelsamfund (Halm & Sauer 2006a; Bukow et al. 2007; Häußermann 2007; Heesen 2019).¹⁴ Samtidig gøres der opmærksom på, at kriterierne for parallelsamfund ikke er dækkende for at kunne forklare problemstillingerne i de stigmatiserede boligområder. Her viser den tyske forskning, at menneskers adfærd, værdier, normer, kulturelle og identitetsmæssige orientering såvel som rumlig mobilitet langt bedre forklares af deres sociale karakteristika – som uddannelse, arbejdsmarkedsposition, indkomst – end det specifikke område, hvor de nu engang bor (Drever 2004; Häußermann 2007). Det er så at sige i højere grad menneskers livschancer, der bestemmer, hvor de bor, end hvor de bor, der bestemmer deres livschancer. På denne baggrund er der i dag i Tyskland, fra et forskningsmæssigt synspunkt, relativt bred enighed omkring, at parallelsamfundsbegrebet hovedsageligt er et politisk og mediemæssigt begreb. Her kædes det sammen med en række national-konservative og indvandrerkritiske forestillinger om 'den

ideologiske muliti-kulturalismes problemer', om 'et historisk tab af befolkningsmæssig og kulturel enhed', 'Islams iboende anti-demokratiske og aggressive karakter', 'om kulutursammenstød' samt forestillingen om 'at etniske minoriteter og migranter i vidt omfang ønsker at unddrage sig majoritets-samfundet og dets normer og værdier af kulturelle årsager' (Gaitanides, 2001; Nowak 2006; Worbs 2007; Bade 2004; 2007; Bukow et al. 2007; Häußermann 2007; Hüttermann 2010; Fuhse 2014; Heesen 2019; Reinhardt 2020).

Faktisk eksisterende parallelsamfund i Tyskland

Afvisningen af etnisk set segregerede by- og boligområder som værende parallelsamfund betyder imidlertid ikke, at der ikke kan forekomme eller har eksisteret sådanne i Tyskland. I tiden frem til Hitlers magtovertagelse eksisterede der isolerede og på mange måder afgrænsede sinti-, jenische og roma-samfund i Tyskland. Omvendt, i modsætning til hvad der umiddelbart kunne antages, gjaldt dette ikke for jøderne, der med få undtagelser havde integreret sig i det tyske samfund efter nedlæggelserne af ghettoerne eller Judegasserne efter Napoleonskrigene i begyndelsen af det nittende århundrede (Bade 1992). Endelig findes til stadighed en række sociale og etniske grupper, der som konsekvens af historiske grænsedragninger og krige i løbet af det nittende- og tyvende århundrede er havnet som mindretal eller grænsegrupper i forskellige lande. Det gjaldt de ca. 11 millioner flygtninge i Tyskland, der var blevet fordrevet fra deres tidligere hjemlande efter anden verdenskrig. En stor del af disse flygtninge var tyske mindretal (fra Østpreussen, Schlesien, Sudenterlandet, Transsylvanien mm.), men der var også mange øst- og centraleuropæere, der var flygtet som følge af den røde hærs fremmarch. Langt de fleste af disse (ikke tyske) flygtninge blev relativt hurtigt repatrieret. Men ca. 1. million nægtede at rejse tilbage og blev interneret i forskellige lejre i de vestlige okkupationszoner i Tyskland. Godt 100.000 af disse forblev statsløse og var internerede i lejrene, der fungerede som isolerede parallelsamfund helt op til tresserne (Antons 2014). Et tredje eksempel er det danske mindretal i Slesvig-Holsten (Kühl 2018). Det danske mindretal har fra 1864 og helt frem til i dag formået at opretholde en relativt ekstensiv parallel institutionalisering, der i dag tæller over 100 danske daginstitutioner, skoler, gymnasier, og hertil danske kirker, -biblioteker og foreninger. Oveni er der Flensborg Avis og Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW), der som dansksindet avis og parti på hver sin måde varetager mindretallets interesser med den tyske stats velsignelse. Herved opfyldes en lang række af Meyer og Bades institutionelle karakteristika. Imidlertid argumenterer historiker og rektor for det danske gymnasium i Slesvig Jørgen Kühl (2018) for, at begrebet postnationalt mindretal bedre beskriver den specielle slesvigske situation med parallelle samfundsinstitutioner, men at indbyggerne i disse lever isoleret fra og i opposition til det omgivende samfund (Kühl 2018). Endelig som et sidste eksempel er der de amerikanske militærbaser i Tyskland, der mere eller mindre opfylder samtlige af Meyer og

Bades kriterier og var tænkt og planlagt som *de facto* parallelsamfund (Hüttermann 2010). Disse eksempler giver anledning til en refleksion over dels vigtigheden af empiriske undersøgelser, dels at disse ikke er bundet af snævre forestillinger omkring specifikke boligområder med en høj koncentration af etniske minoriteter og økonomiske marginaliserede beboere, men tvært om er baserede på konsistente videnskabelige begrebsdefinitioner. Endelig tyder de to eksempler med den højeste grad af rumlig afgrænsning, institutionel parallelisering og social afgrænsning (flygtningelejrene og militærbaserne) på, at de i realiteten snarere bør betragtes som totale institutioner i Goffmans forstand, hvor det i praksis er majoritetssamfundet, der sætter rammerne for det sociale liv, til trods for dets parallelitet (jf. Goffman 1961:xiii). Omvendt med de to eksempler med den højeste grad af social homogenitet (romaere og danskere). Her viser det sig med al tydelighed, at disse ikke er snævert stedsbunde (f.eks. til specifikke boligområder), og endelig viser særligt eksemplet med det danske mindretal, at parallelsamfund ikke *a priori* er defineret af konfrontation med det omgivende samfund.

Parallelsamfund i Danmark?

Et af regeringens hovedargumenter for indførelsen af parallelsamfundsbegrebet var, at ghettobegrebet var »alt for upræcist. /.../ [Det] fortæller ikke i sig selv noget om et boligområdes problemer, men har alene en betydning i kraft af den historie, som knytter sig til ordet. Det gør betegnelsen stigmatiserende og står i vejen for en varig omdannelse af de udsatte boligområder« (Indenrigs- og Boligministeriet 2021a:15). Gennemgang af tysk forskning viser, at regeringens forståelse og anvendelse af parallelsamfundsbegrebet ligeledes er upræcist, og formentlig vil det på sigt være lige så stigmatiserende som ghettobegrebet. Sociologisk set relaterer problemerne med den konkrete forståelse af begrebet sig til det grundlæggende faktum, at *parallelsamfund* er kollektive og gruppebaserede. Mennesker eller grupper, der lever isoleret eller afsondret, udgør ikke parallelsamfund i sig selv – det er ikke et spørgsmål om den enkeltes holdninger, den enkeltes tilknytning til arbejdsmarkedet eller lignende (Økonomi- og Indenrigsministeriet 2018). Det er tværtimod graden af institutioner og den relationelle institutionalisering af politiske og sociale processer for udpegning og selv-identifikation af specifikke grupper som værende i opposition til majoritetssamfundet, der er de centrale spørgsmål. I forlængelse heraf bliver den rumlige afgrænsning til stigmatiserede almene boligområder problematisk. Dette, fordi vi ved, at beboersammensætningen i disse boligområder er stærkt heterogen etnisk, religiøs og socialt (Schultz Larsen 2018; Hussain 2014). Endelig er to væsentlige faktorer omkring beboerne i disse områder for det første, at koncentrationen af mennesker fra bunden af det sociale og symbolske hierarki i højere grad er udtryk for strukturelle faktorer end frivillig social tilbagetrækning. For det andet er flyttefrekvenserne i mange af disse boligområder høje og mange, særligt de unge, flytter fra områderne på læn-

gere sigt (Andersen 2006,a,b,c, 2007; 2015a,b; 2020; 2021; Schultz Larsen 2014; 2018). Herved er grundlaget for udviklingen af en relativt stabil og homogen social gruppe/identitet i opposition til det omgivende samfund vanskelig at opretholde. Endelig er det omfattende boligsociale arbejde i disse områder udtryk for majoritetssamfundets store engagement. Det er således daginstitutionerne, folkeskolen, ungdomsklubber, (fremskudte) kommunale indsatser, helhedsplaner og en række andre tværgående lokale samarbejder mellem boligorganisationer, kommuner, civilsamfundsorganisationer, der er de bærende og centrale institutioner i disse områder (Schultz Larsen 2018; Delica og Schultz Larsen 2021; Hansen 2021 se også Wacquant 2013 for en lignende analyse ifht. de franske Banlieus). Kort sagt samstillingen eller aggregeringen af beboernes ressourcer i forhold til et dansk gennemsnit – som det forsøges med ghetto-/parallelsamfundslisten – er ikke et udtryk for kollektive institutioner, faktorer eller karakteristika, der kan siges at være konstituerende for et parallelsamfund. Det er her vigtigt at ihukomme Meyer og Hüttermanns advarsler om, at livsstil og levekår ikke må forveksles med parallelsamfund. I denne forståelse giver det med andre ord ikke mening at anvende begrebet parallelsamfund i en dansk sammenhæng.

Modsat kan der med afsæt i Hüttermann og den tyske forskning argumenteres for, at den stadig mere skarpe og polariserede debat omkring integration, ghettoer og parallelsamfund i Danmark risikerer at medvirke til at styrke de fraktioner fra både majoritets- og minoritetsgrupper, der kan have interesser i producere en kollektiv 'parallelsamfundsidentitet' baseret på forsimplede dem/os-kategoriseringer. På denne måde kan en stærkt polariseret og normativ parallelsamfundsdiskussion indirekte risikere at bidrage til at øge radikaliseringen både i minoritets- og i majoritetsgrupperne, og hermed være en katalysator for en selvopfyldende profeti i form af udviklingen af en homogen parallelsamfunds identitet (Gaitanides 2001; Drever 2004; Kandel 2004; Hüttermann 2010; Farwick 2012; Reinhardt 2020). I en dansk sammenhæng er der imidlertid mere, der tyder på, at stigmatiseringen af de almene boligområder hidtil har resulteret i social fragmentering og fraflytning, end udviklingen af en kollektiv modidentitet (Schultz Larsen 2014; 2018; Delica & Schultz Larsen 2021).

I modsætning til ghettobegrebet kan parallelsamfundsbegrebet i en sociologisk forstand imidlertid godt have relevans i en dansk sammenhæng. Det vil kræve, at det snævre politiserede fokus på 'muslimsk kultur' og 'stigmatiserede almennyttige boligområder' opgives til fordel for et nuanceret, institutionelt, relationelt og processuelt blik på, hvad der kan siges at konstituere fundamentet for en homogen population/identitet i mere eller mindre udstrakt opposition til majoritetssamfundet. Et sådant nuanceret blik indbefatter også, at der gøres op med Chicago-arven og den indlejrede forståelse af storbyen, minoritetsgrupper, socialt svage og social isolation som i sig selv værende fremmedgørende og normativt suspekte. Herved åbnes mulighederne for un-

dersøgelser af parallelsamfunds-dannelser i mange retninger, også at der potentielt kan være positive sider ved parallelsamfunds-dannelser, hvor graden af frivillig eller tvungen tilbagetrækning og udstrækningen og karakteren af opposition til majoritetssamfundet bliver centrale. Konkret kunne det til eksempel være undersøgelser af, hvorvidt religiøse grupper som brødremenigheden i Christiansfeld, Hizb ut-tahrir, Evangelist eller Scientology kan siges at udgøre former for parallelsamfund eller have parallelsamfundsmæssige karakteristika? Det kunne også være undersøgelser af forskellige kriminelle fællesskaber eller subkulturer, som er relativt isolerede, og som samtidig har opbygget grader af institutionalisering, der sikrer deres reproduktion som eksempelvis rocker bander/biker kulturen (Bay 1997; 1998). Eller undersøgelser af enkelte etniske grupper, som til eksempel kinesere, der andre steder i verden netop er kendt for at etablere enklaver (Thunø & Thøgersen 2016). Det kunne også være analyser af, om der eksisterer relativt lukkede netværker med parallelsamfundskarakteristika indenfor grupper af arbejdsmigranter, der kom til Danmark allerede i tresserne fra f.eks. Tyrkiet, Pakistan eller Jugoslavien og deres efterkommere (Hjarnø 2000). Eller det kunne være undersøgelser af, hvorvidt magteliten kan siges at have parallelsamfundskarakter (jf. Larsen et.al. 2015)? Kan det til eksempelvis siges, at eliten, i modsætning til arbejds-klassen, der sigtede på at åbne og få indflydelse på samfundets almindelige institutioner, har sigtet på og benyttet sig af eksklusive institutioner og adgangs-begrænsninger f.eks. via særlige skoler og uddannelsesinstitutioner, medlemskaber af særlige klubber, foreninger og netværker og bosætning i boligområder, hvor priserne effektivt sikrer en segregering fra uønskede sociale kategorier? Er der tale om parallelsamfund, og er det i givet fald et samfundsmæssigt problem? Disse spørgsmål kræver empiriske svar. De peger alle på relevansen af et sociologisk nuanceret parallelsamfundsbegreb i en dansk sammenhæng, som står i modsætning til den nuværende regerings misvisende, upræcise og politiske brug af begrebet.

Noter

1. I den seneste parallelsamfundsredegørelse fra 2020 hedder det alene, at parallelsamfund har »egne værdisæt og normer, og hvor interaktionen med og kendskabet til det omkringliggende samfund er for spinkelt«. Der gives ingen konkrete definitioner (Transport og Boligministeriet 2020:13). Tidligere er begrebet parallelsamfund anvendt i flere strategier mod ghettorisering, men hovedsageligt som et retorisk (be)greb (Regeringen 2004; 2010).
2. I erkendelse af denne usikkerhed udvalgte den daværende regering otte registerdatabase-rede indikatorer for indvandrere og efterkommere med ikke-vestlig baggrund, som skulle indikere, at de er en del af et *parallelsamfund* (Økonomi- og indenrigsministeriet 2018:9-12).
3. I november 2021 blev parallelsamfundsbegrebet indført af folketinget i 'lov om almene boliger m.v.' og 'lov om kommunal anvisningsret'. Det betyder samtidig, ghettolisten erstattes med listen over parallelsamfund og, at ghettodefinitionen til definitionen af parallelsamfund (Indenrigs- og Boligministeriet, 2021a;b).

4. For en gennemgang og diskussion af den neighbourhood effects/område-effekt-inspirede områdeforskning i Danmark se Schultz Larsen 2017.
5. Mellem 1880 og 1920 migrerede skønsmæssigt 4-5 millioner italienere til USA (Gilkey 1967:24). Samtidig rejste formentlig et tilsvarende antal frem og tilbage mellem Italien og USA gennem perioden som sæsonarbejdere eller returnerede succesfulde eller forarmede efter en tid i USA (Schuyler 1889; Castiglione 1905).
6. Traditionelt er Chicago-skolen blevet associeret med navne som Park, Burgess og Wirth mf. men som Mary Jo Deegan (1981; 2005) har gjort opmærksom på, trak de store veksler på de omfattende empiriske arbejder, der blev udført af kvindelige sociologer i relation til det sociale settlement Hull House, men uden væsentlige referencer til disse, hvorfor de er stort set ukendte i dag. Det gælder bl.a. Jane Addams, Alzada Comstock, Grace Norton og Natalie Walker.
7. I en mere nutidig kontekst, men stadig Chicago-skole-inspireret peger den amerikanske forskning i communities og collective efficacy også på positive aspekter ved stærke lokale netværker og social kontrol, idet disse synes at modvirke til eksempel unges kriminalitet (Sampson et.al. 1997; 1999, Sampson 2012).
8. For danske diskussioner af Chicago-skolens indflydelse på bysociologien se Andersen 2005, Rasmussen 2013 og Jørgensen 2014, 2018.
9. Se Wacquant 2022 særligt kap. 3. for en længere diskussion af en neo-økologisk [neo-ecological] / neo-Chicago-skole tilgang til studiet af urban marginalitet, og udfordringerne ved reaktiveringen af Chicago-skolens arvegods.
10. Begrebet parallelsamfund [parallelgesellschaft] har tidligere været anvendt i den akademiske debat i Tyskland. Den tyske sociolog og social forsker Hartmut Esser anvender begrebet i sin diskussion omkring multikulturalisme som integrationsstrategi (Esser 1983:33). Senere anvender han begreberne 'etniske kolonier' og 'ethno-religiøse subnationer' og 'etnisk-lagdeling', der i sine karakteristikker har mange fællestræk med Meyer og Bades definitioner (Esser 1986; 1998, 2001).
11. På denne måde betegner parallelsamfundsdiskussionerne også fremkomsten af en væsentlig mere integrationsbekymret og integrationskritisk tilgang til spørgsmålet om den rumlige koncentration af migranter i byerne (Caglar 2001; Kapphan 2001), hvor f.eks. Friedrich Heckmann (1981) men også Esser (1983; 1986), i lighed med Chicago-skolen, havde et mere positivt syn på dette. På samme måde argumenterer Georg Elwert (1982) eksplicit for, at migranternes interne integration i de etniske minoriteters egne grupper er fremmende for gruppens samlede samfundsmæssige integration.
12. Andre er til eksempel Esser (1998; 2001) og Kandel (2004).
13. Kandel (2004) argumenterer for en mere pragmatisk og dynamisk definition af parallelsamfundsbegrebet, der også kan indfange udviklingen af sådanne. På trods af en mere lempelig definition finder Kandel heller ikke, der er grundlag for at konkludere, at der skulle forefindes parallelsamfund i Tyskland. Dog argumenterer han for, at der kan være ansatser til det (Kandel 2004:10).
14. En konklusion, der også bakkes op af den sparsomme britiske forskning i parallelsamfund (Peucker & Ceylan 2017).

Litteratur

- Addams, J. (1905). Problems of Municipal Administration, *American Journal of Sociology* 10(4): 425-444. <https://doi.org/10.1086/211316>
- Addams, J. (1912). Recreation as a Public Function in Urban Communities, *American Journal of Sociology*, 17(5):615 – 619. <https://doi.org/10.1086/212012>

- Amin, A. (2005). Local community on trial. *Economy and Society*, 34(4), 612–633. <https://doi.org/10.1080/03085140500277211>
- Andersen, H.S. (2003). *Urban Sores*, London: Ashgate Publishers.
- Andersen, H.S. (2006a). *Bo sammen eller spredt? Etniske minoriteters boligønsker og motiver for bosætning*, Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Andersen, H.S. (2006b). *Undersøgelse af til- og fraflytningen fra tre multietniske boligområder*. SBI 2006: 12, Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Andersen, H.S. (2006c). *Etniske minoriteters flytninger og boligvalg. En registeranalyse*. SBI 2006:02. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Andersen, H.S. (2007). Er indvandrernes bosætningsmønster et samfundsproblem? *Dansk Sociologi* 18(4):99-105. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v18i4.2300>
- Andersen, H.S. (2015a). Rumlig koncentration af etniske minoriteter i Danmark, *Dansk Sociologi*. 26(4):9-32 24. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v26i3.5052>
- Andersen, H.S. (2015b). *Indvandring, integration og etnisk segregation. Udviklingen i indvandrernes bosætning siden 1985*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Andersen, H.S. (2017). 'Parallelsamfund' er af mange grunde en forkert og uheldig betegnelse. *Altinget.dk*. <https://www.alinget.dk/by/artikel/professor-parallelsamfund-er-af-mange-grunde-en-forkert-og-uheldig-betegnelse> [Tilgået maj 2021].
- Andersen, H.S. (2019). *Ethnic spatial segregation in European cities*. Abingdon; New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429280573>
- Andersen, H.S. (2020). Etnisk segregation – årsager og betydning for udsatte boligområder, *Samfundsøkonomen*, 2020(3):55-64. <https://doi.org/10.7146/samfundsokonomien.v0i3.122595>
- Andersen, H.S. (2021). *Boligen i samfundet: Viden fra boligforskningen*. BUILD Rapport Nr. 2021:10: Aalborg Universitet.
- Andersen, H.T. (2005). *Storbyens ændrede socialgeografi: Storkøbenhavn i et nordvesteuropæisk perspektiv*. København: C.A. Reitzel.
- Antons, J. (2014). Displaced Persons in Postwar Germany: Parallel Societies in a Hostile Environment, *Journal of Contemporary History*, 49(1): 92-114. <https://doi.org/10.1177/0022009413505659>
- Atkinson, R. & Carmichael, L. (2007). Neighbourhood as a new focus for action in the urban policies of West European states. I Ian Smith, Eileen Lepine, & Marilyn Taylor (red.), *Disadvantaged by where you live?: Neighbourhood governance in contemporary urban policy* Bristol: Policy Press. pp. 43–64. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781861348951.003.0003>
- Bade, K.J. (1992). »Einheimische Ausländer« und »fremde Deutsche« im vereinigten Deutschland, *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte*, De Gruyter, 33(2): 9-28. <https://doi.org/10.1524/jbwg.1992.33.2.9>
- Bade, K.J. (2004). Leitkultur-Debatte: Zuwanderung wird als Bedrohung empfunden, *Spiegel Online* 24.11.2004, <http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/0,1518,329285,00.html> [Tilgået maj 2021].
- Bade, K.J. (2006). Integration und Politik – aus der Geschichte lernen?, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 40-41(2006): 3-6.
- Bade, K.J. (2007). Versäumte Integrationschancen und nachholende Integrationspolitik in Hieserich, Hans-Georg (red.), *Nachholende Integrationspolitik und Gestaltungsperspektiven der Integrationspraxis*. Göttingen: V&R unipress.

- Bay, J. (1997). Fra ungdomskultur til subkultur – rockere og bikere. *Dansk Sociologi*, 8(3): 7-25.
- Bay, J. (1998). *Fra subkultur til subsamfund – elleve historier om rockere og bikere*. København: Forlaget Fortryk.
- Breton, R. (1964). Institutional Completeness of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants, *American Journal of Sociology*, 70(2):193-205. <https://doi.org/10.1086/223793>
- Bukow, W; Nikodem, C; Schulze, E; Yildiz, E. (2007). Einleitung. Was heißt hier Parallelgesellschaft? Zum Umgang mit Differenzen, in: Bukow, Nikodem, Schulze, & Yildiz, (red.) *Was heißt hier Parallelgesellschaft?*, Wiesbaden: VS Springer, pp. 11-26. https://doi.org/10.1007/978-3-531-90743-7_1
- Burgess, S; Wilson, D & Lupton, R (2004). *Parallel Lives & Ethnic Segregation in the Playground & the Neighbourhood*, Centre for Market & Public Organisation: Working paper no 04/094.
- Caglar, A. (1995). German Turks in Berlin: social exclusion and strategies for social mobility', *New Community*, 21(3): 309-323. <https://doi.org/10.1080/1369183X.1995.9976494>
- Caglar, A. (2001). Constraining metaphors and the transnationalisation of spaces in Berlin, *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 27(4): 601-613. <https://doi.org/10.1080/13691830120090403>
- Cantle, T. (2002). *Community Cohesion: A Report of the independent Review Team – Chaired by Ted Cantle*. Community Cohesion Report Team, London: Home Office.
- Cantle, T. (2004). *The End of Parallel Lives?* The Report of the Community Cohesion Panel Home Office, London. https://doi.org/10.1057/9780230508712_2
- Castells, M. (1976). Is there an urban sociology? I Pickvance, C. (red.), *Urban Sociology: Critical Essays*. Londres: Tavistock. pp. 33-59.
- Castells, M. (2002). Urban Sociology in the Twenty-First Century, *Cidades- Comunidades e Territórios*, 2002(5): 9-19. <https://doi.org/10.7749/citiescommunitiesterritories.dez2002.005.art01>
- Castiglione, G.E. Di P. (1905). Italian Immigration into the United States 1901-1904, *American Journal of Sociology*, 11(2):183-206. <https://doi.org/10.1086/211390>
- Christensen, G. (2013). *Fire artikler om områdebaserede indsatser til udsatte boligområder – hvad virker, hvordan og hvorfor?* Ph.d. afhandling. København: Københavns Universitet.
- Christensen, G. (2020). Kommer Parallelsamfundsftalen til at have betydning for social ulighed og segregering på boligmarkedet? *Samfundøkonomen*, 2020(3):22-31. <https://doi.org/10.7146/samfundsokonomien.v0i3.122591>
- Comstock, A.P. (1912). Chicago Housing Conditions, VI: The Problem of the Negro, *American Journal of Sociology*, 18(2): 241-257. <https://doi.org/10.1086/212075>
- Damm, A.P. (2014). Neighborhood quality and labor market outcomes: Evidence from quasi-random neighborhood assignment of immigrants, *Journal of Urban Economics*, 79(1): 139-166. <https://doi.org/10.1016/j.jue.2013.08.004>
- Deegan, M.J. (1981). Early Women Sociologists and the American Sociological Society: The Patterns of Exclusion and Participation. *American Sociologist*, 16(1): 14-24.
- Deegan, M.J. (2005) [1988]. *Jane Addams and the Men of the Chicago School, 1892–1918*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.

- Delica, K.N. & Schultz Larsen, T. (2020). Er ghettolisten en syg liste eller udtryk for et sygtsamfund?, *Kronik, Jyllands-Posten* 15 dec. 2020.
- Delica, K.N. & Schultz Larsen, T. (2021). Territorial destigmatisation in an era of policy schizophrenia, *International Journal of Urban and Regional Research*. 45(3):423-441. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12994>
- Denham, J. (2001). *Building Cohesive Communities: A Report of the Ministerial Group on Public Order and Community Cohesion*. London: Home Office.
- Drever A.I. (2004). Separate Spaces, Separate Outcomes? Neighbourhood Impacts on Minorities in Germany. *Urban Studies*, 41(8): 1423–1439. <https://doi.org/10.1080/0042098042000226939>
- Dubois, W.E.B. (1901). *The Black north: a social study*, november, 17. The New York Times.
- Eksner, J.H. (2013). Revisiting the 'ghetto' in the New Berlin Republic: immigrant youths, territorial stigmatisation and the devaluation of local educational capital, 1999–2010, *Social Anthropology*, 21(3): 336–355. <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12032>
- Elias, N. & Scotson, J.L. (1994). *The Established and the Outsiders*, London: Sage Publications.
- Elwert, G. (1982). Problem der Ausländerintegration – Gesellschaftliche Integration durch Binnenintegration, *Kölner Zeitschrift für Soziologie*, 34(4): 717–731.
- Esser, H. (1983). *Die fremden Mitbürger. Möglichkeiten und Grenzen der Integration von Ausländern*. Düsseldorf: Patmos-Verl.
- Esser, H. (1986). Ethnische Kolonien: »Binnenintegration« oder gesellschaftliche Isolation? i Hoffmeyer-Zlotnik, Jürgen (red.). *Segregation und Integration. Die Situation von Arbeitsmigranten im Aufnahmeland*, Mannheim, pp.106-117.
- Esser, H. (1998). Ist das Konzept der Integration gescheitert?: Zur Bilanz der Migrationspolitik. *Theorie und Praxis der Sozialen Arbeit*, 1998(4): 128–135.
- Esser, H. (2001). *Integration und ethnische Schichtung*. Mannheim: Arbeitspapiere – Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung.
- Fallov, M.A. & Birk, R.H. (2021). The 'Ghetto' strikes back: resisting welfare sanctions and stigmatizing categorizations in marginalized residential areas in Denmark, *Nordic Social Work Research*, Ahead-of-print, 1-12. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2021.1937289>
- Farwick, A. (2012). Segregation, i: Eckardt, F. (red.). *Handbuch Stadtsoziologie*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, pp. 381-419. https://doi.org/10.1007/978-3-531-94112-7_18
- Foerster, R.F. (1919). *The Italian Emigration of Our Times*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Frandsen, M.S. & Hansen, J.V. (2020). Parallelsamfundspakkens genealogi, *Dansk Sociologi*, 31(1):9-29. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v31i1.6252>
- Freiesleben, A.M. (2016). *Et Danmark af parallelsamfund: Segregering, ghettoisering og socialsammenhængskraft: Parallelsamfundet i dansk diskurs 1968-2013 – fra utopi til dystopi*. København: Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Fuhse, J. (2014). Parallelgesellschaften, ethnische Gemeinschaften oder migrantische Milieus?, i Isenböck, Peter; Linda Nell og Joachim Renn (red.) *Die Form des Milieus. Zum Verhältnis zwischen gesellschaftlicher Struktur, Differenzierungsform und den Formen der Vergemeinschaftung*. Weinheim: Beltz Juventa. pp. 189–204.
- Gaitanides, S. (2001). Die Legende der Bildung von Parallelgesellschaften, *Zeitschrift für Migration und soziale Arbeit*, 23(3/4): 16-25.

- Gestring N. (2011). Parallelgesellschaft, Ghettoisierung und Segregation – Muslime in deutschen Städten. I Meyer H., Schubert K. (red) *Politik und Islam*. VS Verlag für Sozialwissenschaften. pp. 168-190. https://doi.org/10.1007/978-3-531-93022-0_8
- Gilkey, G.R. (1967). The United States and Italy: Migration and Repatriation, *The Journal of Developing Areas*, 2(1):23-36.
- Goffman, E. (1961). *Asylums*. New York: Doubleday/Anchor.
- Halm, D. & Sauer, M. (2006a). Desintegration und Parallelgesellschaft. Aktuelle Befunde zur Integration türkeistämmiger Migranten, *Zeitschrift für Bürgerrechte und Gesellschaftspolitik*, 45(4): 84-94.
- Halm, D. & Sauer, M. (2006b). Parallelgesellschaft und ethnische Schichtung, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 1-2(2006):18-24.
- Hannerz, U. (1969). *Soulside: Inquiries into Ghetto Culture and Community*. New York: Columbia University Press.
- Hansen, C.S. (2021). *The Making of Place and People in the Danish Metropolis: A Sociohistory of Copenhagen North West*. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003082286>
- Harvey, D. (1973). *Social Justice and the City*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Häußermann, H. (2007). Ihre Parallelgesellschaften, unser Problem: Sind Migrantenviertel ein Hindernis für Integration? *Leviathan*, 35(4): 458-469. <https://doi.org/10.1007/s11578-007-0027-1>
- Haynes, G.E. (1913). Conditions among Negroes in the Cities, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 49(1): 105–119. <https://doi.org/10.1177/000271621304900113>
- Heckmann, F. (1981). *Die Bundesrepublik: Ein Einwanderungsland? Zur Soziologie der Gastarbeiterbevölkerung also Einwanderer-Minorität*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Heesen, J. (2019). Theoretische Überlegungen und Begriffsbestimmungen – Parallelgesellschaft, in: Frevel, Bernhard (Red) *Begriffe und Interpretationen. Grundlegungen für das interdisziplinäre Arbeiten im Projekt*, Working Paper Nr. 1, pp. 39-47. Münster.
- Heitmeyer, W. (1996). Für türkische Jugendliche in Deutschland spielt der Islam eine wichtige Rolle, *Die Zeit* Nr. 35 23.08.1996, <http://www.zeit.de/archiv/1996/35/heimmey.txt.19960823.xml?page=all> [Tilgæt maj 2021].
- Heitmeyer, W; Müller, J. & Schröder, H. (1997). *Verlockender Fundamentalismus: türkische Jugendliche in Deutschland*, Frankfurt am Main; Suhrkamp.
- Herman, B., & D. Jacobs. (2015). Ethnic Social Capital and Political Participation of Immigrants. I L. Ryan, U. Erel, and A. D'Angelo. *Migrant Capital: Networks, Identities and Strategies*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 117-132. https://doi.org/10.1057/9781137348807_8
- Hess, C. (2008). The Contested Terrain of the Parallel Society: The Other Natives in Contemporary Greece and Germany, *Europe-Asia Studies*, 60(9): 1519-1537. <https://doi.org/10.1080/09668130802362276>
- Hjarnø, J. (2003). Indvandrere som selverhvervende – en sammenlignende analyse af udbredelsen af selverhverv hos danske pakistanere, tyrkere og eksjugoslavere. *Dansk Sociologi* 11(3):95-112. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v11i3.621>
- Hussain, M. (2014). Muslims in Copenhagen: Social Cohesion or a Parallel Society? Results from an Empirical Survey 2008–09. *Tidsskrift for Islamforskning*, 8(1): 106–136. <https://doi.org/10.7146/tifo.v8i1.25325>

- Hüttermann, J. (2010). *Entzündungsfähige Konfliktkonstellationen: Eskalations- und Integrationspotentiale in Kleinstädten der Einwanderungsgesellschaft. Mit einem Beitrag von Alexander Mewes*. Weinheim und München: Juventa.
- Indenrigs- og Boligministeriet, (2021a). *Blandede boligområder – næste skridt i kampen mod parallelsamfund*, København: Indenrigs- og Boligministeriet.
- Indenrigs- og Boligministeriet, (2021b). *Liste over parallelsamfund pr. 1. december 2021*, København: Indenrigs- og Boligministeriet.
- Jacobsen, B.A. (2018). Brian Arly Jacobsen svarer Niels Jespersen: Hvis næsten alle fællesskaber kan være parallelle til samfundet, hvad består majoritetssamfundet så af? *Ræson* <https://www.raeson.dk/2018/brian-arly-jacobsen-svarer-niels-jespersen-hvis-naesten-alle-faellesskaber-kan-vaere-parallele-til-samfundet-hvad-bestaar-majoritetssamfundet-saa-af/> [Tilgæet maj 2021].
- Jensen, N.R.; Petersen, Kirsten E. & Wind, A.K. (2015). *Daginstitutioner i udsatte boligområder: Pædagogisk udvikling i arbejdet med udsatte børn og familier – Et forsknings- og udviklingsprojekt*. København: Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.
- Jensen, S.Q. (2018). Towards a neo-Birminghamian conception of subculture? History, challenges, and future potentials, *Journal of Youth Studies*, 21(4): 405-421. <https://doi.org/10.1080/13676261.2017.1382684>
- Jensen, S.Q., & Christensen, A-D. (2012). Territorial stigmatization and local belonging: A study of the Danish neighbourhood Aalborg East. *City*, 16(1-2): 74-92. <https://doi.org/10.1080/13604813.2012.663556>
- Jørgensen, A. (2014). Chicago-sociologi: Hverdagslivets modernisering. I *Hverdagslivet: Sociologier om det upåagtede*. Jacobsen, M.H. & Kristiansen, S. (red.). 2. udg. København: Hans Reitzels Forlag, pp. 43-74.
- Jørgensen, A. (2018). Chicago-etnografi: – storbyen som en ny betingelse omkring det sociale liv i det moderne samfund. I *Etnografier*. Hviid Jacobsen, M. & Jensen, H.L. (red.). København: Hans Reitzels Forlag, pp. 49-72.
- Jørgensen, B.B. (1982). *Historien om Bæk-Fosgården. Om flyttebevægelser og det sociale liv i et boligområde i Albertslund*. Albertslund: ViiVa.
- Kalkan, H. (2018). *Shababs: Gadekultur, gadens økonomi og respekt – på Nørrebro*. Københavns Universitet.
- Kalkan, H. (2021). *Veje til Respekt – Om gadens liv på Nørrebro*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kandel, J. (2004). Organiserter Islam in Deutschland und gesellschaftliche Integration, *Politische Akademie der Friedrich-Ebert-Stiftung*. <https://library.fes.de/pdf-files/akademie/online/50372.pdf> [Tilgæet maj 2021].
- Kapghan A. (2001). Migration und Stadtentwicklung. I *Migration und Integration in Berlin*. Gesemann F. (red) Berlin:VS Verlag für Sozialwissenschaften. pp. 89-108. https://doi.org/10.1007/978-3-322-94931-8_5
- Klinker, S. & Bilde, M.H. (2009). Gadens koder i A-town – status og respekt blandt etniske minoritetsfyre, *Dansk Sociologi*, 20(4): 37-56. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v20i4.3136>
- Kühl, J. (2018). »Ihr seid nicht vergessen worden«. Königliche Neujahrsgrüsse 2001-2017 und Vorstellungen von der dänischen Minderheit in Südschleswig. I Kühl, J. (red) *Klaar kiming. Festschrift für Thomas Steensen*, Bredstedt: Nordfriis Institut, pp. 100-116.
- Larsen, A.G.; Ellersgaard, C. & Bernsen, M. (2015). *Magteliten – hvordan 423 danskere styrer landet*, København, Politikens Forlag.

- Larsen, J.F. & Jensen, S.Q. (2014). Unge etniske minoriteter og nudanskhed – lejre, identitetsarbejde og dobbelte bevidstheder. *Dansk Sociologi*, 25(2): 31-48. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v25i2.4858>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Malden, Mass.: Blackwell.
- Lewis, O. (1966). *La Vida – A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty – San Juan and New York*. New York: Random House.
- Logan, J.R., & Molotch, H.L. (1987). *Urban Fortunes: The Political Economy of Place*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Luft, S. (2002). Droht die Gefahr islamisch geprägter Parallelgesellschaften in deutschen Städten?, I Zehetmair, Hans (Red). *Der Islam im Spannungsfeld von Konflikt und Dialog*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, pp. 82-109.
- Luft, S. (2006). Deutsche Großstädte zwischen Parallelgesellschaft und Integration, *Politische Studien*, 57(409): 60-70.
- Meyer, T. (2002). Parallelgesellschaft und Demokratie. I Münkler, Herfried; Llanque, Marcus; Stepina, Clemens K. (red.): *Der demokratische Nationalstaat in den Zeiten der Globalisierung. Politische Leitideen für das 21. Jahrhundert*, Berlin: Akademie Verlag, pp. 193-229. <https://doi.org/10.1524/9783050081212.193>
- Micus M. & Walter F. (2006). Mangelt es an „Parallelgesellschaften«?, *Der Bürger im Staat*, Zuwanderung und Integration 56(4): 215-222.
- Norton, G.P. (1913). Chicago Housing Conditions, VII: Two Italian Districts, *American Journal of Sociology*, 8(4): 509 – 542. <https://doi.org/10.1086/212123>
- Nowak, J. (2006). *Leitkultur und Parallelgesellschaft – Argumente wider einen deutschen Mythos*, Frankfurt/Main: Brandes & Apsel.
- Oberndörfer, D. (2001). Dialog der Kulturen oder Parallelgesellschaft? Funktionen und Wirkungen fremdsprachlicher Medienangebote. I *Medien, Migration, Integration*. Berlin: Vistas-Verlag, pp. 15-25.
- Ouseley, H. (2001). *Community Pride – not prejudice: Making diversity work in Bradford*. Bradford: Bradford Vision.
- Park, R.E. (1915). The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the City Environment, *American Journal of Sociology*, 20(5): 577-612. <https://doi.org/10.1086/212433>
- Park, R.E; Burgess, E.W. & McKenzie, R.D. (1925). *The City*. Chicago, Illinois: The University of Chicago Press.
- Peucker, M. & Ceylan, R. (2017). Muslim community organizations –sites of active citizenship or self-segregation?, *Ethnic and Racial Studies*, 40(14):2405-2425. <https://doi.org/10.1080/01419870.2016.1247975>
- Pfahl-Traughber, A. (2005). Vom Aufbau von Parallelgesellschaften bis zur Durchführung von Terroranschlägen. Das Gefahren- und Konfliktpotenzial des Islamismus in Deutschland. I Hildebrandt, Mathias; Bocker, Manfred (Red.): *Unfriedliche Religionen? Das politische Gewalt- und Konfliktpotenzial von Religionen*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, pp. 153-177. https://doi.org/10.1007/978-3-322-80796-0_8
- Phillips, D. (2006): Parallel Lives? Challenging Discourses of British Muslim Self-Segregation. *Environment and Planning D*, 24(1): 25-40. <https://doi.org/10.1068/d60j>
- Rasmussen, T. (2013). *Velfærdsbyen under forandring: Social polarisering, sociale problemer og velfærdsforandringer*. Centre for Comparative Welfare Studies, Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning: Aalborg Universitet.

- Regeringen, (2004). *Regeringens strategi mod ghettoisering*. København: Regeringen.
- Regeringen, (2010). *Ghettoen tilbage til samfundet – Et opgør med parallelsamfund i Danmark*. København: Regeringen.
- Regeringen, (2018). *Et Danmark uden parallelsamfund – ingen ghettoer i 2030*. København: Regeringen.
- Reinhardt, K. (2020). *Ambivalente Aspekte der Parallelgesellschaft*, Arbeitspapier im Projekt migsst. <https://www.migsst.de/onewebmedia/Ambivalente%20Aspekte%20der%20Parallelgesellschaft.pdf> [Tilgået maj 2021].
- Sampson, R. (2012). *Great American City: Chicago and the Enduring Neighborhood Effect*, Chicago: The University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226733883.001.0001>
- Sampson, R.; Morenoff, J.D. & Earls, F. (1999). Beyond Social Capital: Spatial Dynamics of Collective Efficacy for Children, *American Sociological Review*, 64(5): 633-660. <https://doi.org/10.2307/2657367>
- Sampson, R.J.; Raudenbush, S. & Earls, F. (1997). Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy. *Science* 277:918-924. <https://doi.org/10.1126/science.277.5328.918>
- Schultz Larsen, T. (2011). Med Wacquant i det ghettopolitiske felt, *Dansk Sociologi*. 22(1): 47-67. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v22i1.3475>
- Schultz Larsen, T. (2012). Med Bourdieu i felten: Almene boligområders storhed og forsømmelse. I Andersen, J., Freudendal-Pedersen, M., Koefod, L. & Larsen, J. (red.). *Byen i bevægelse: Mobilitet – Politik – Performativitet*. København: Roskilde Universitetsforlag, pp. 196-214.
- Schultz Larsen, T. (2014). Copenhagen's West End a 'Paradise Lost': The Political Production of Territorial Stigmatization in Denmark, *Environment and Planning A*. 46(6):1386-1402. <https://doi.org/10.1068/a45640>
- Schultz Larsen, T. (2017). Den områdeorienterede forskning og dens effekter på det boligsociale felt i praksis. I Aner, L. & Masanti, B. (red.). *Socialt arbejde i udsatte boligområder*. København: Hans Reitzels Forlag, pp. 73-100.
- Schultz Larsen, T. (2018). Advanced Marginality as a comparative research strategy in praxis: The Danish 'Grey Belt' in conversation with the French 'Red Belt', *Urban Geography*. 39(8): 1131-1151. <https://doi.org/10.1080/02723638.2018.1440124>
- Schultz Larsen, T. (2019). Fra hårde ghettoer til forsømte områder: Om anvendelsen af socialvidenskabelig refleksivitet i praksis. I Greve, B. (red.). *Socialvidenskab*. Frederiksberg: Nyt fra Samfundsvidenskaberne, pp. 375-400.
- Schultz Larsen, T. & Delica, K.N. (2019). The production of territorial stigmatisation: A conceptual cartography, *City*. 23(4-5): 540-563. <https://doi.org/10.1080/13604813.2019.1682865>
- Schultz Larsen, T. & Delica, K.N. (2021). Lektorer: Der er brug for konkrete indsatser i udsatte boligområder – ikke flere navnelege. Altinget.dk <https://www.altinget.dk/by/artikel/lektorer-der-er-brug-for-konkrete-indsatser-i-udsatte-boligomraader-ikke-flere-navnelege> [Tilgået maj 2021].
- Schuyler, E. (1889). Italian Immigration into the United States. *Political Science Quarterly*, 4(3): 480-495. <https://doi.org/10.2307/2139139>
- Simonsen, K.B. (2016). Ghetto–Society–Problem: A Discourse Analysis of Nationalist Othering. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 16(1): 83– 99. <https://doi.org/10.1111/sena.12173>

- Simpson, L. (2004). Statistics of racial segregation: measures, evidence and policy. *Urban Studies* 41(3): 661-681. <https://doi.org/10.1080/0042098042000178735>
- Slater, T. (2021). *Shaking Up the City: Ignorance, Inequality, and the Urban Question*, Oakland: University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520972643>
- Suttles, G.D. (1968). *The Social Order of the Slum: Ethnicity and Territory in the Inner City*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Thomas, W.I. & Znaniecki, F (1920). *The Polish Peasant in Europe and America*, Boston: Gorham Press.
- Thunø, M. & Thøgersen, S. (2016). Fra Kina til Danmark: mobilitetsmønstre gennem 100 år, *Økonomi og Politik*, 89(1): 53-61.
- Tibi, B. (2000). *Der Islam und Deutschland – Muslime in Deutschland*. Stuttgart: Deutsche Verlagsanstalt.
- Transport- og Boligministeriet (2020). *Redegørelse om parallelsamfund*, København: Transport- og Boligministeriet.
- Vertovec, S. (2010). Towards Post-Multiculturalism? Changing Communities, Conditions and Contexts of Diversity. *International Social Science Journal*, 61(199): 83–95. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2451.2010.01749.x>
- Wacquant, L. (1993). Urban Outcasts: Stigma and Division in the Black American Ghetto and the French Urban Periphery. *International Journal of Urban and Regional Research* 17(3):366-383. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1993.tb00227.x>
- Wacquant, L. (1996). The Rise of Advanced Marginality: Notes on Its Nature and Implications, *Acta Sociologica*, 39(2): 121-139. <https://doi.org/10.1177/000169939603900201>
- Wacquant, L. (2012). A Janus-Faced Institution of Ethnoracial Closure: A Sociological Specification of the Ghetto, I Hutchinson, Ray & Haynes, Bruce D. (red). *The Ghetto: contemporary Global Issues and Controversies*. New York: Routledge. pp.1-32. <https://doi.org/10.4324/9780429496516-1>
- Wacquant, L. (2013). *Byens udstødte – En komparativ sociologi om avanceret marginalisering*. Frederiksberg: Nyt fra Samfundsvidenskabernes.
- Wacquant, L. (2022). *The invention of the »Underclass« – a study in the politics of knowledge*. Cambridge: Polity Press.
- Walker, N. (1915). Chicago Housing Conditions X. – Greeks and Italians in the Neighborhood of Hull House, *American Journal of Sociology* 21(3): 285 – 316. <https://doi.org/10.1086/212500>
- Walton, J. (1981). The New Urban Sociology. *International Social Science Journal* 33(2)374-390.
- Walton, J. (1993). Urban Sociology: The Contribution and Limits of Political Economy. *Annual Review of Sociology*, 19(1993): 301-320. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.19.080193.001505>
- Weber, M. (1978). *Economy and Society*, Berkely: University of California Press.
- Winding, M.L.H. (2007). At bo mellem tillid, netværk og normer- Social kapital i almene boligområder. i Hegedahl, P. & Rosenmeier, S.L. (red). *Social kapital som teori og praksis*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Wirth, L. (1928). *The Ghetto*. Chicago: University of Chicago Press.
- Worbs, S. (2007). »Parallelgesellschaften« von Zuwanderern in Deutschland? *Sozialwissenschaftlicher Fachinformationsdienst soFid, Migration und ethnische Minderheiten* 2007/1 pp. 7-30.

- Wright Mills, C. et al., (1950). *The Puerto Rican Journey*, New York: Harper & Bros.
- Zukin, S. (1980). A decade of the new urban research. *Theory & Society* 9(4):575-601. <https://doi.org/10.1007/BF00148354>
- Zukin, S. (2011). Is There An Urban Sociology? Questions on a Field and a Vision, *Sociologica* 2011(3):1-19.
- Økonomi- og Indenrigsministeriet (2018). *Parallelsamfund i Danmark, Økonomisk Analyse* 30, februar 2018. København: Økonomi og indenrigsministeriet.
- Økonomi- og Indenrigsministeriet (2019). *Redegørelse om parallelsamfund 2019*, København: Økonomi og indenrigsministeriet.

The Sociology of Parallel Societies

What is a parallel society sociologically speaking? Can this notion be applied in a meaningful way to a Danish context? In Germany debates over these questions have been waged theoretically and empirically for the past two decades. In Germany several concrete definitions of the concept have been developed. Common to these is that they emphasize the collective and institutional aspects of the concept. In order to speak of a parallel society, it must be possible to point out a relatively homogeneous minority group with an identity constructed more or less in opposition to the majority society. Secondly, to support this group and its identity there must be a relatively widespread institutional parallelism socially, economically, culturally, etc., but not necessarily in terms of residence. It is thus a common misconception that parallel societies are necessarily place-bound. There is also widespread agreement that the housing estates and neighborhoods stigmatized in the Danish media and in political discourse cannot be defined as parallel societies. They are simply too heterogeneous culturally, socially, ethnically, and religiously and without significant institutional parallelism. On the other hand, this does not disqualify the concept of parallel society sociologically in either a German or a Danish context. Thus, in a Danish context, we should learn from the German research and reject the application of the concept of parallel societies as descriptor for the stigmatized not-for-profit housing estates. However, we should be open to a nuanced empirical sociology, based on clearly defined concepts, concerning parallel societies and their possible emergence.

Keywords: Parallel society, Ghetto, Neglected housing estate, Stigma, Chicago-school.